

DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh.57842>**Makale türü:** Araştırma makalesi**Article type:** Research article

Geliş tarihi 02.03.2022

Submitted date

Kabul tarihi 20.12.2022

Accepted date

Elektronik yayın tarihi 31.12.2022

Online publishing date

Atıf Bilgisi / Reference Information

Bahtiyar, B. (2022). Yeni Uygur Türkçesinin Söz Varlığında Köken Bilgisi Üzerine Bir Araştırma. *Journal of History School*, 61,4102-4126.

YENİ UYGUR TÜRKÇESİNİN SÖZ VARLIĞINDA KÖKEN BİLGİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

Bahtiyar BAHŞİ²**Öz**

Günümüzde Doğu Türkistan Özerk bölgesinde yaşayan ve en eski Türk topluluklarından biri olan Uygur Türklerinin konuştukları Yeni Uygur Türkçesi, Özbek Türkçesi ve Çağatay Türkçesinin devamı olarak günümüzde varlığını sürdürmektedir. Türk şivelerinin tasnifinde Doğu Türkçesinin bir kolu olarak kabul edilen Yeni Uygur Türkçesi bugün çok geniş bir coğrafyada, büyük bir Türk nüfusu tarafından konuşulmaktadır. Yeni Uygur Türkçesi geçmişle olan bağlantısı ve konuşulduğu coğrafya gereği Arap, Fars, Çin ve Rus dillerinin etkisi altında kalmıştır. Bu çalışmanın amacı Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında yer alan sözcüklerin köken bilgisini araştırmaktır. Araştırmanın sonucunda Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında yer alan kelimelerin %77'sinin Türkçe, %11'inin Arapça, %7'sinin Farsça, %4'ünün Rusça, %1'inin Çince olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle Yeni Uygur Türkçesi söz varlığının büyük bir kısmının Türkçe sözcüklerden oluştuğu tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmanın sonucunda Yeni Uygur Türkçesine Arapça, Farsça, Rusça ve Çince dillerinden de söz varlığına kelimeler katıldığı ve Yeni Uygur Türkçesine Arapçadan sonra en çok Farsça, Rusça kelimeler geçtiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Uygur Türkçesi, Söz Varlığı, Köken Bilgisi, Fonetik.

¹ Bu çalışma 22-23 Şubat 2020 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu'nda (USVES) sözlü olarak sunulmuştur.

² Dr. Öğretim Üyesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bahtiyar.bahsi@inonu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-4450-8351

A Research on the Origin of the New Uyghur Turkish Vocabulary

Abstract

The New Uyghur Turkish spoken by the Uyghur Turks, one of the oldest Turkish communities living in the East Turkestan Autonomous region today, continues to exist as a continuation of Uzbek Turkish and Chagatai Turkish. New Uyghur Turkish, which is accepted as a branch of Eastern Turkish in the classification of Turkish dialects, is spoken by a large Turkish population in a very wide geography today. Due to the connection of New Uyghur Turkish with the past and the geography where it is spoken, it has been under the influence of Arabic, Persian, Russian and Chinese languages. The aim of this study is to investigate the origin of the words in the New Uyghur Turkish vocabulary. As a result of the research, it has been determined that 77% of the words in the New Uyghur Turkish vocabulary are Turkish, 11% are Arabic, 7% are Persian, 4% are Russian, and 1% are Chinese. Based on these results, it has been determined that a large part of the New Uyghur Turkish vocabulary consists of Turkish words. In addition, as a result of the research, it was determined that New Uyghur Turkish added words from Arabic, Persian, Russian and Chinese languages to its vocabulary, and Persian and Russian words were mostly used in New Uyghur Turkish after Arabic.

Keywords: New Uyghur Turkish, Vocabulary, Etymology, Phonetic.

GİRİŞ

Türkçe kaynaklarda ilk defa Bilge Kağan yazıtında geçen Uyğur adı, 716 yılında Uyğurların, Köktürk hâkimiyetini tanımak istemeyerek Çin sınırlarına doğru kaçtığı olaylarda geçmektedir (Tekin, 2014, s.63). Alan yazında Uyğur adının anlamı ve etimolojisi hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Kâşgarlı Mahmut Dîvânu Lugâti't-Türk'te Uyğur adının “kendi kendine yeter” manasında kullanıldığını belirtir. Bu kelime Uy+ğur şeklinde oluşmaktadır ve “akraba, müttefik” anlamına gelmektedir (Emet, 2009, s.14).

19. yüzyılın sonlarında Türk boylarının ağızlarında yeni edebi dillerin oluşmaya başlaması Doğu Türkistan sahasında da etkisini göstermiştir. Bu sebeple 19. yüzyılın sonları Çağatay Türkçesinden Yeni Uyğur Türkçesine geçiş devri olarak kabul edilmiş ve konuşma dilini esas alan bir yazı dili oluşturulmaya başlanmıştır. Bu dönemde konuşma diline dayanan bir yazı dili inşa edilmesi için sistematik arayışlar başlamış, yazar ve şairler eserlerinde kullandıkları dili canlı dile yaklaştırma yolunda önemli adımlar atmışlardır. Bu doğrultuda yayıncılık faaliyetleri artırılmıştır, konuşma dili ve ağızlara ait unsurlar yazılı eserlere de yansımıştır.

edilmiştir. 27 harfi Çin harfleri ile aynı, 6 harfi Yeni Uygurcaya has sesleri yansıtan bu Latin alfabesinin kullanımı da uzun sürmemiş ve 23 Eylül 1983'te Arap alfabesine dönülmüştür (Kaşgarlı, 1992, s. 43, 45; Şirin User, 2015, s.131-134). Şirin User (2015, s.123) Türklerin alfabe sistemlerini incelediği çalışmada, Türkistan'da 19. yüzyıldan itibaren alfabe üzerindeki siyasi müdahalelere karşı çıkabilmiş tek Türk topluluğunun Uygurlar olduğunu belirtir.

Günümüzde Doğu Türkistan Uygurlarının kullandıkları Arap alfabesi 32 harf, Kazakistan Uygurlarının kullandıkları Kiril alfabesi ise 41 harftir. Alfabelerdeki bu farklılık imladan kaynaklanmakta ve Kiril alfabesindeki farklı dokuz harf Rusça kökenli kelimelerde kullanılmaktadır (Öztürk, 2010, s.2).

Uygur Türklerinin dili, Türk dilinin Hakaniye şivesine dahildir. İlerleyen süreçte ise Çağatay Türkçesinin özelliklerine göre şekillenerek gelişmiştir. Tarihsel süreç içerisinde değişime uğramaya devam ederek Yeni Uygur Türkçesini meydana getirmiştir. Güneydoğu Türkçesinin Doğu sahası kolunda bulunan ağızlar topluluğu içinde gelişen yazı dilinin bir kolu olan Uygur Türkçesi, “Eski Uygurca Devri”, “Orta Uygurca Devri”, “Yakın Uygurca Devri”, “Yeni Uygurca Devri” olmak üzere dört tarihî devreye ayrılmaktadır (Kaşgarlı, 1992, s.4). Eski Uygurca Devri M.S. VII. yüzyıldan X. yüzyılın sonuna kadar olan zamanı kapsamaktadır. Bu dönemdeki Uygur dili ise eski Türkçenin bir koludur ve Eski Türkçe Göktürkçe ve eski Uygurca'yı içine almaktadır (Togan, 1981, s.48; Kaşgarlı, 2004, s.29). XI. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar olan devri kapsayan Orta Uygurca devri ise Türk dili ve edebiyatı için ayrı bir önem taşımaktadır.

Uygur devrine ait Türkçe, Çuvaş ve Yakut Türkçeleri müstesna olmak üzere bugünkü Türk lehçeleri için bir ana dil mahiyetindedir (Arat, 1987, s. 398). Bu dönemde Uygur Türkleri tarafından kullanılan yazı dili Karahanlıca veya Hakaniye Türkçesi olarak adlandırılmaktadır. XIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Uygur Türkleri, diğer birçok Türk boyları ile birlikte ortak yazı dili olarak Harezmi Türkçesini kullanmışlardır (Kaşgarlı, 2014, s. 32). XIV. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar olan devir Yakın Uygurca devri olarak adlandırılmaktadır. Bu devir dili “Çağatayca” olarak adlandırılmaktadır (Eckmann, 2005, s.11-17). Uygur, Karahanlı ve Çağatay devletlerinin dili olan ve yüzyıllar boyunca çok geniş bir alanda kullanılan bu dil “Doğu Türkçesi” olarak adlandırılmaktadır. Yeni Uygurca Türk yazı dilinin en büyük dalını oluşturmaktadır (Çağatay, 1972, s. 52).

Yeni Uygur Türkçesi bugün Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türkleri başta olmak üzere Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Türkiye, Suudi Arabistan ve Pakistan gibi ülkelerde yaşayan Uygur Türkleri tarafından da kullanılmaktadır (Kaşgarlı, 1992, s.4; Öztürk, 2010, s.1).

Yeni Uygur Türkçesi Söz Varlığında Köken Bilgisi Üzerine Bir Araştırma

Samoyloviç'in Türk lehçeleri tasnifine göre Yeni Uygur Türkçesi tağlık (Çağatay, Güneydoğu) grubuna dâhil edilir. Samoyloviç, bu grubun özelliklerini şöyle belirtmiştir: 1. z (tokuz), 2. d > y (adağ > ayak), 3. bol-, 4. -ağ (tağ), 5. -ıg > -ık (tağlıg > tağlıq), 6. -ğan (kalğan). Bu grup Yeni Uygur Türkçesi ile birlikte tarihî lehçelerden Çağatayca; çağdaş lehçelerden Sarı Uygurca, Salarca, Batı Türkistan diyalektleri ve Özbekçeyi içine alır (Tekin, 2005, s.54).

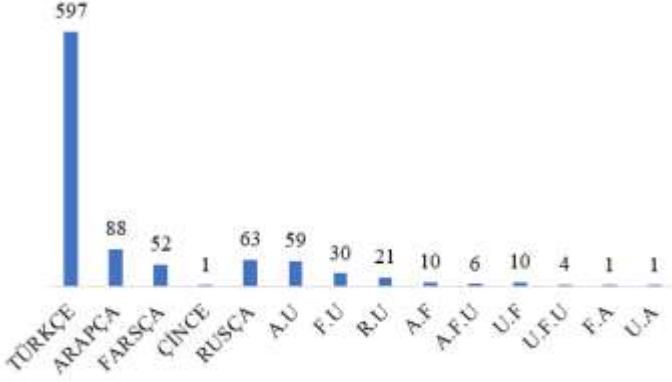
ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bugün Doğu Türkistan'da yaklaşık on milyon kadar Türk'ün konuştuğu Yeni Uygur Türkçesi geçmişi ve coğrafi konumunun özelliğiyle ağır derecede Arap, Fars, Çin ve Rusçanın etkisi altında kalmıştır. Bu sebeple Yeni Uygur Türkçesinin söz varlığında farklı dil öğelerine ait kelimeler bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı ise Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğünde yer alan Türkçe, Arapça, Farsça, Çince, Rusça ve diğer dillerden Uygur Türkçesi söz varlığına girmiş sözcüklerin köken bilgilerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla Emir Necipoviç Necip tarafından hazırlanan Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü adlı eser taranmıştır.

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Bilindiği üzere tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır ve araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2009).

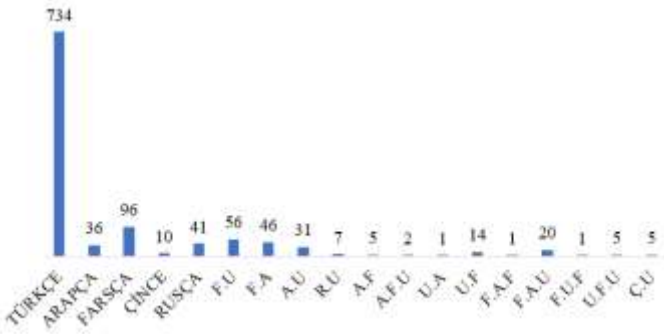
BULGULAR

Araştırmadan elde edilen bulgular grafiklerle gösterilmiştir. Bu araştırmada kelimelerin kökenleri tespit edilirken incelenen eserdeki kelimelerde yer alan kısaltmalar esas alınmıştır. Arapça yerine A, Farsça yerine F, Uygurca yerine U, Çince yerine Ç, Rusçadan veya diğer dillerden Uygurcaya girmiş kelimeler için R sesleri kullanılmıştır. Kelimeyi oluşturan parçaların hangi dile ait olduğu da yine sesler ile belirtilmiştir. Örn. Adavetkarlık A.F.U. Arapça (adavet) -Farsça (kar) -Uygurca(lik).

Grafik 1. A Harfi ile Başlayan Kelimeler

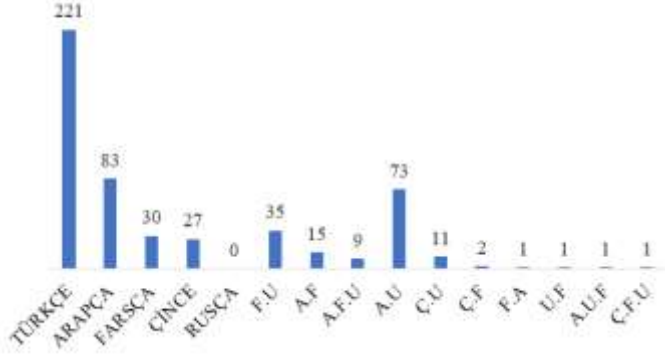
Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında Türkçe A harfiyle başlayan kelimelerin 597'si Türkçe kökenli, 88'i Arapça kökenli, 52'si Farsça kökenli, 1'i Çince kökenli, 63'ü Rusça kökenli, A.U 59, F.U 30, R.U 21, A.F 10, A.F.U 6, U.F 10, U.F.U 4, F.A 1, U.A 1'dir.

Grafik 2. B Harfi ile Başlayan Kelimeler

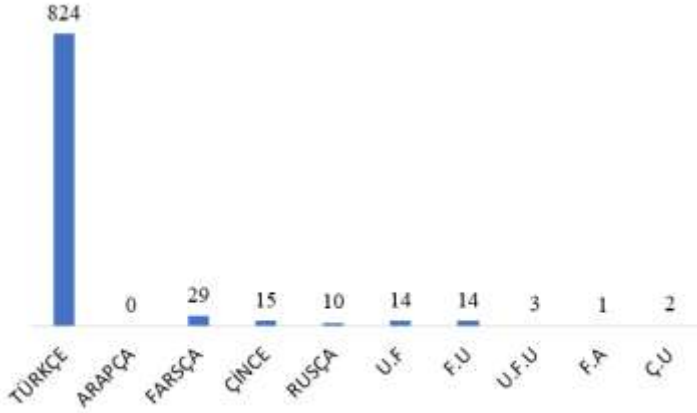
Grafik 2'ye göre Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında B harfi ile başlayan Türkçe 734, Arapça 36, Farsça 96, Çince 10, Rusça 41, F.U 56, F.A 46, A.U 31, R.U 7, A.F 5, A.F.U 2, U.A 1, U.F 14, F.A.F 1, F.A.U 20, F.U.F 1, U.F.U 5, Ç.U 5 sözcük tespit edilmiştir.

Yeni Uygur Türkçesi Söz Varlığında Köken Bilgisi Üzerine Bir Araştırma

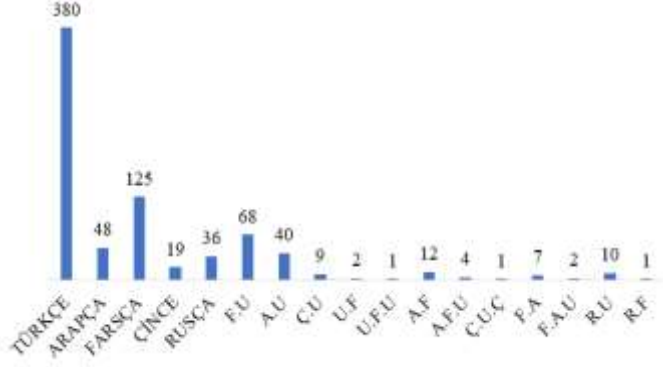
Grafik 3. C Harfi ile Başlayan Kelimeler

Grafik 3’e göre Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında C harfi ile başlayan Türkçe 221, Arapça 83, Farsça 30, Çince 27, Rusça 0, F.U 35, A.F 15, A.F.U 9, A.U 73, Ç.U 11, Ç.F 2, F.A 1, U.F 1, A.U.F 1, Ç.F.U 1 sözcük tespit edilmiştir.

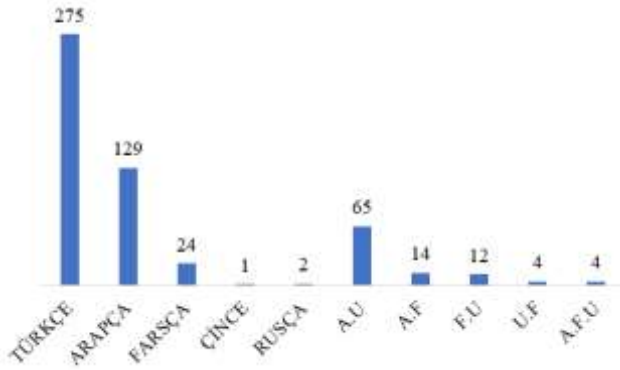
Grafik 4. Ç Harfi ile Başlayan Kelimeler

Grafik 4’teYeni Uygur Türkçesi Söz Varlığında Ç harfi ile başlayan Türkçe 824, Arapça 0, Farsça 29, Çince 15, Rusça 10, U.F 14, F.U 14, U.F.U 3, F.A 1, Ç.U 2 sözcük tespit edilmiştir.

Grafik 5. D Harfi ile Başlayan Kelimeler

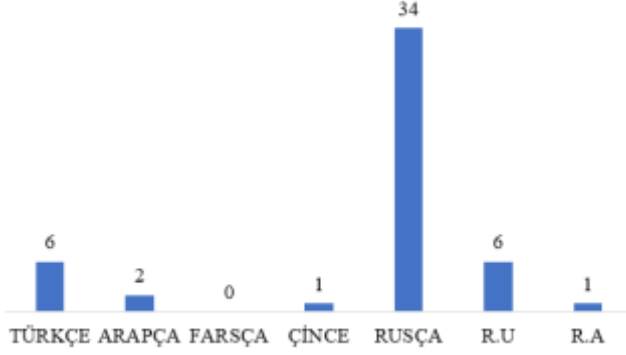
Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında D harfi ile başlayan Türkçe 380, Arapça 48, Farsça 125, Çince 19, Rusça 36, F.U 68, A.U 40, Ç.U 9, U.F 2, U.F.U 1, A.F 12, A.F.U 4, Ç.U.Ç 1, F.A 7, F.A.U 2, R.U 10, R.F 1 kelime tespit edilmiştir.

Grafik 6. E Harfi ile Başlayan Kelimeler

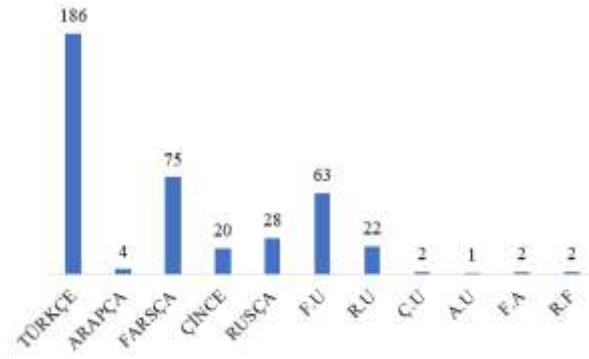
Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında E ile başlayan Türkçe 275, Arapça 129, Farsça 24, Çince 1, Rusça 2, A.U 65, A.F 14, F.U 12, U.F 4, A.F.U 4 sözcük tespit edilmiştir.

Yeni Uygur Türkçesi Söz Varlığında Köken Bilgisi Üzerine Bir Araştırma

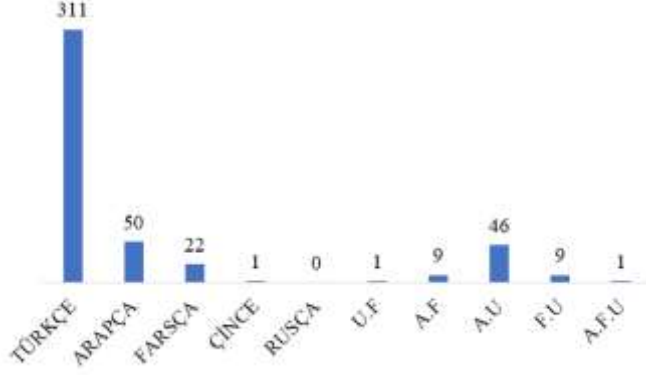
Grafik 7. F Harfi ile Başlayan Kelimeler

Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında F harfiyle başlayan Türkçe 6, Arapça 2, Farsça 0, Çince 1, Rusça 34, R.U 6, R.A 1 sözcük tespit edilmiştir.

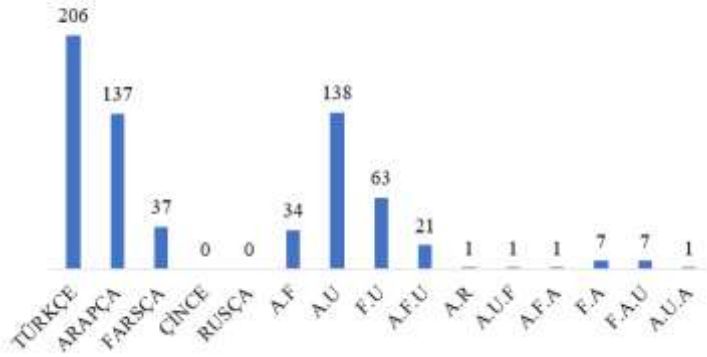
Grafik 8. G Harfi ile Başlayan Kelimeler

Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında G harfiyle başlayan Türkçe 186, Arapça 4, Farsça 75, Çince 20, Rusça 28, F.U 63, R.U 22, Ç.U 2, A.U 1, F.A 2, R.F 2 sözcük tespit edilmiştir.

Grafik 9. Ğ Harfi ile Başlayan Kelimeler

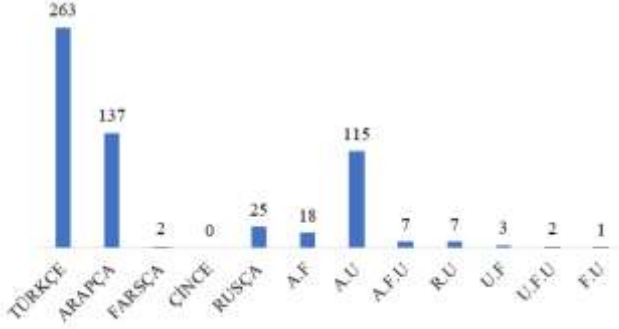
Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında Ğ harfi ile başlayan Türkçe 311, Arapça 50, Farsça 22, Çince 1, Rusça 0, U.F 1, A.F 9, A.U 46, F.U 9, A.F.U 1 kelime tespit edilmiştir.

Grafik 10. H Harfi ile Başlayan Kelimeler

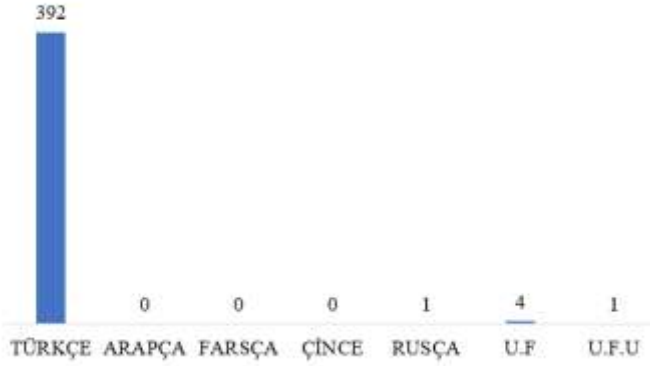
Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında H harfi ile başlayan Türkçe 206, Arapça 137, Farsça 37, Çince 0, Rusça 0, A.F 34, A.U 138, F.U 63, A.F.U 21, A.R 1, A.U.F 1, A.F.A 1, F.A 7, F.A.U 7, A.U.A 1 kelime tespit edilmiştir.

Yeni Uygur Türkçesi Söz Varlığında Köken Bilgisi Üzerine Bir Araştırma

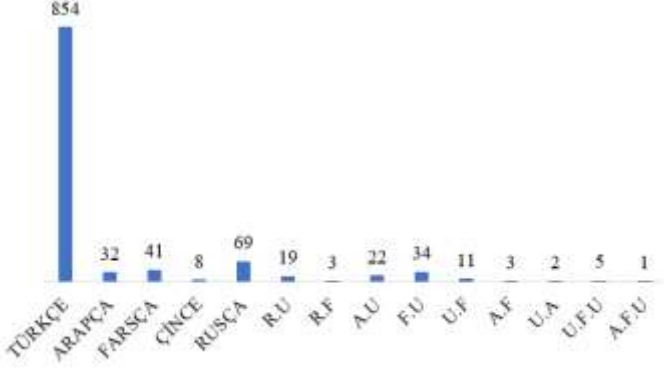
Grafik 11. İ Harfi ile Başlayan Kelimeler

Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında İ harfiyle başlayan Türkçe 263, Arapça 137, Farsça 2, Çince 0, Rusça 25, A.F 18, A.U 115, A.F.U 7, R.U 7, U.F 3, U.F.U 2, F.U 1 kelime tespit edilmiştir.

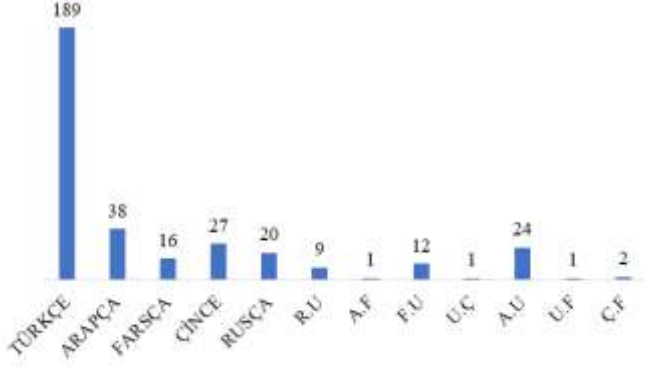
Grafik 12. J Harfi ile Başlayan Kelimeler

Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında J harfiyle başlayan Türkçe 392, Arapça 0, Farsça 0, Çince 1, Rusça 1, U.F 4, U.F.U 1 kelime tespit edilmiştir. Öztürk (2015:6) Yeni Uygur Türkçesinde Türkiye Türkçesinden farklı olarak j ünsüzünün kısmen y ünsüzü yerine kullanıldığını ifade eder.

Grafik 13. K Harfî ile Başlayan Kelimeler

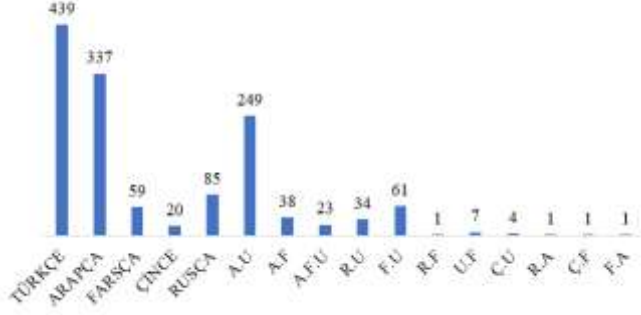
Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında K harfî ile başlayan Türkçe 854, Arapça 32, Farşça 41, Çince 8, Rusça 69, R.U 19, R.F 3, A.U 22, F.U 34, U.F 11, A.F 3, U.A 2, U.F.U 5, A.F.U 1 kelime tespit edilmiştir.

Grafik 14. L Harfî ile Başlayan Kelimeler

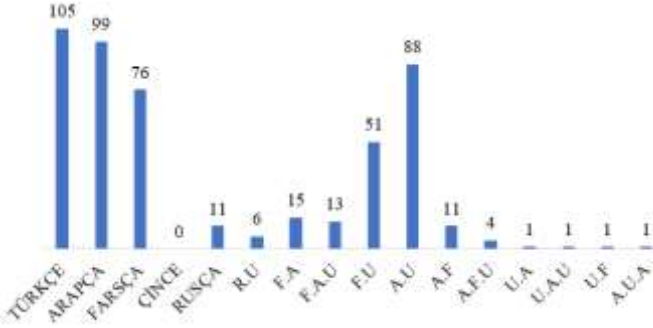
Yeni Uygur Türkçesi Söz Varlığında Köken Bilgisi Üzerine Bir Araştırma

Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında L harfi ile başlayan Türkçe 189, Arapça 38, Farsça 16, Çince 27, Rusça 20, R.U 9, A.F 1, F.U 12, U.Ç 1, A.U 24, U.F 1, Ç.F 2 kelime tespit edilmiştir.

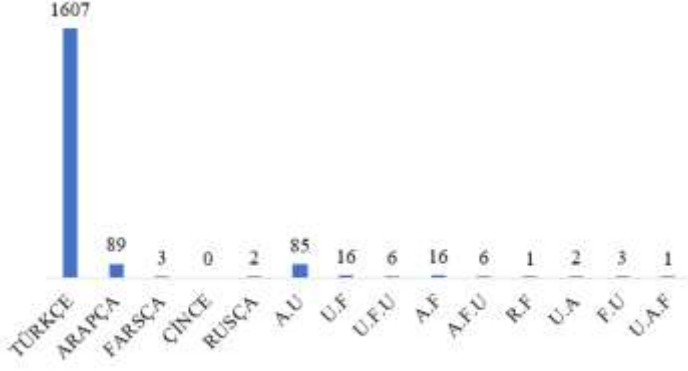
Grafik 15. M Harfi ile Başlayan Kelimeler

Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında M harfi ile başlayan Türkçe 439, Arapça 337, Farsça 59, Çince 20, Rusça 85, A.U 249, A.F 38, A.F.U 23, R.U 34, F.U 61, R.F 1, U.F 7, Ç.U 4, R.A 1, Ç.F 1, F.A 1 kelime tespit edilmiştir.

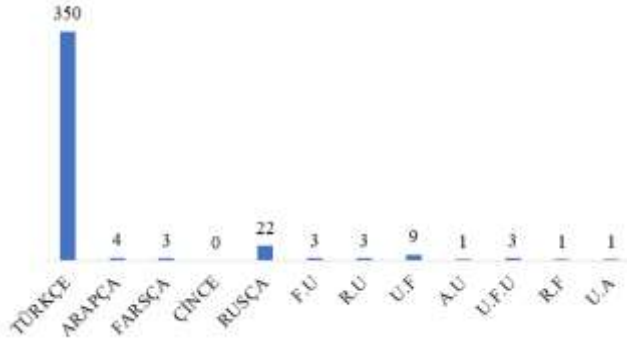
Grafik 16. N Harfi ile Başlayan Kelimeler

Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında N harfi ile başlayan Türkçe 105, Arapça 99, Farsça 76, Çince 0, Rusça 11, R.U 6, F.A 15, F.A.U 13, F.U 51, A.U 88, A.F 11, A.F.U 4, U.A 1, U.A.U 1, U.F 1, A.U.A 1 kelime tespit edilmiştir.

Grafik 17. K Sesi ile Başlayan Kelimeler

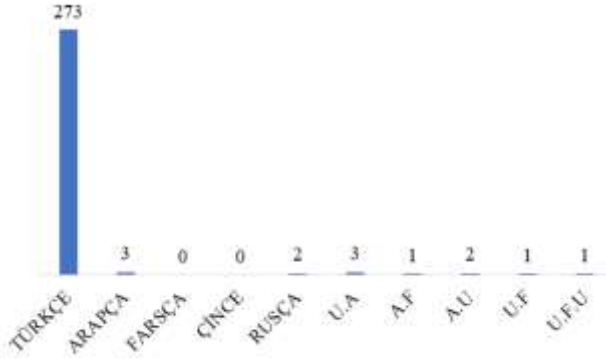
Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında Türkçe 1607, Arapça 89, Farsça 3, Çince 0, Rusça 2, A.U 85, U.F 16, U.F.U 6, A.F 16, A.F.U 6, R.F 1, U.A 2, F.U 3, U.A.F 1'dir.

Grafik 18. O Harfi ile Başlayan Kelimeler

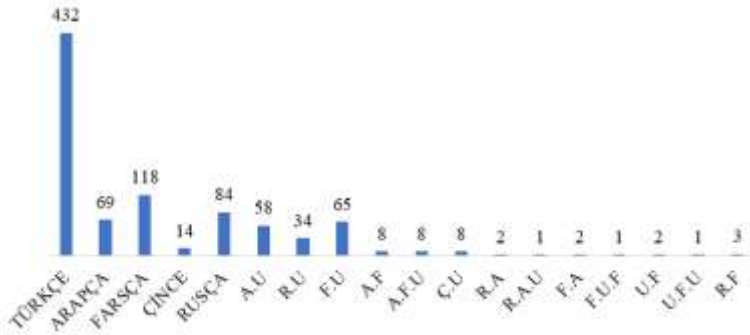
Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında O harfiyle başlayan Türkçe 350, Arapça 4, Farsça 3, Çince 0, Rusça 22, F.U 3, R.U 3, U.F 9, A.U 1, U.F.U 3, R.F 1, U.A 1 kelime tespit edilmiştir.

Yeni Uygur Türkçesi Söz Varlığında Köken Bilgisi Üzerine Bir Araştırma

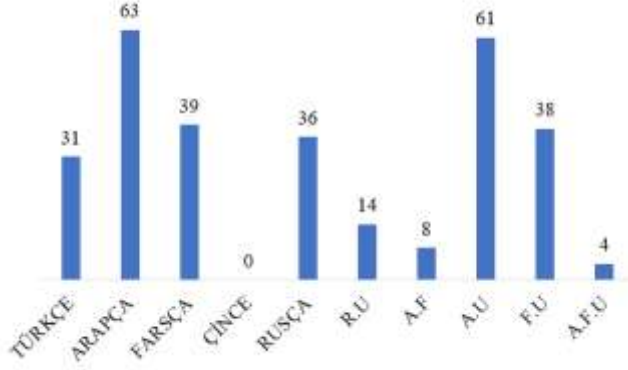
Grafik 19. Ö Harfi ile Başlayan Kelimeler

Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında Ö harfiyle başlayan Türkçe 273, Arapça 3, Farsça 0, Çince 0, Rusça 2, U.A 3, A.F 1, A.U 2, U.F 1, U.F.U 1 kelime tespit edilmiştir.

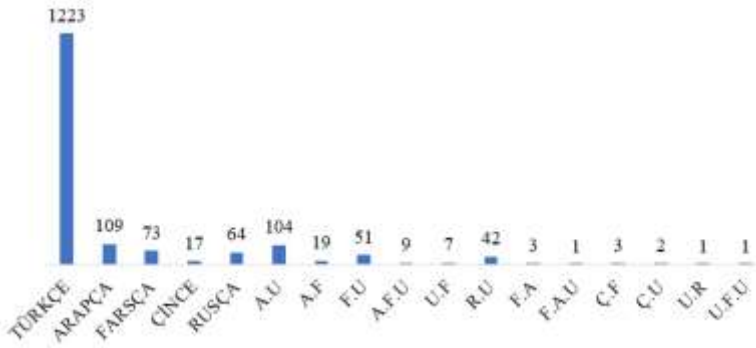
Grafik 20. P Harfi ile Başlayan Kelimeler

Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında P harfiyle başlayan Türkçe 432, Arapça 69, Farsça 118, Çince 14, Rusça 84, A.U 58, R.U 34, F.U 65, A.F 8, A.F.U 8, Ç.U 8, R.A 2, R.A.U 1, F.A 2, F.U.F 1, U.F 2, U.F.U 1, R.F 3 kelime tespit edilmiştir.

Grafik 21. R Harfi ile Başlayan Kelimeler

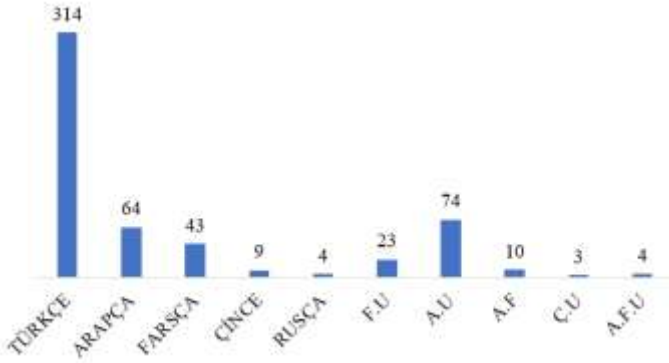
Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında R harfiyle başlayan Türkçe 31, Arapça 63, Farsça 39, Çince 0, Rusça 36, R.U 14, A.F 8, A.U 61, F.U 38, A.F.U 4 kelime tespit edilmiştir.

Grafik 22. S Harfi ile Başlayan Kelimeler

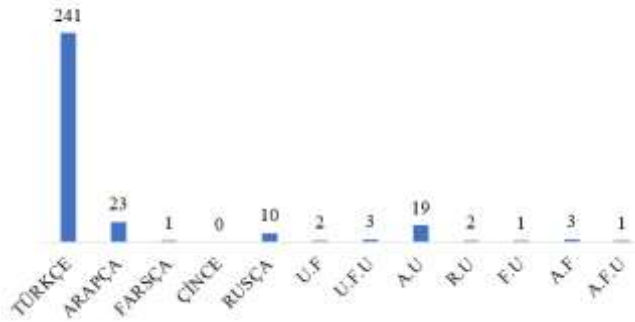
Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında S harfiyle başlayan Türkçe 1223, Arapça 109, Farsça 73, Çince 17, Rusça 64, A.U 104, A.F 19, F.U 51, A.F.U 9, U.F 7, R.U 42, F.A 3, F.A.U 1, Ç.F 3, Ç.U 2, U.R 1, U.F.U 1 kelime tespit edilmiştir.

Yeni Uygur Türkçesi Söz Varlığında Köken Bilgisi Üzerine Bir Araştırma

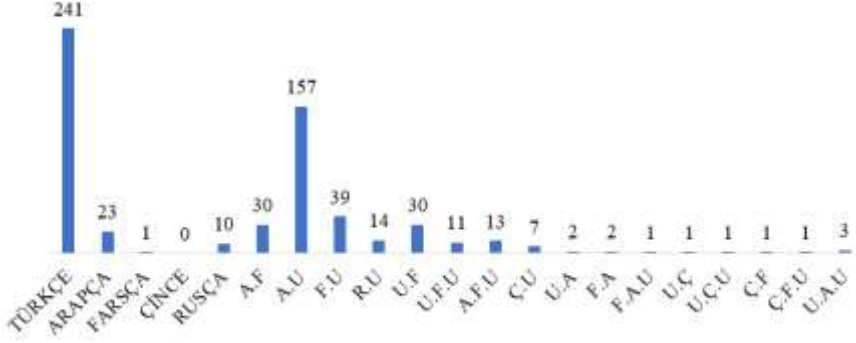
Grafik 23. Ş Harfi ile Başlayan Kelimeler

Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında Ş harfiyle başlayan Türkçe 314, Arapça 64, Farsça 43, Çince 9, Rusça 4, F.U 23, A.U 74, A.F 10, Ç.U 3, A.F.U 4 kelime tespit edilmiştir.

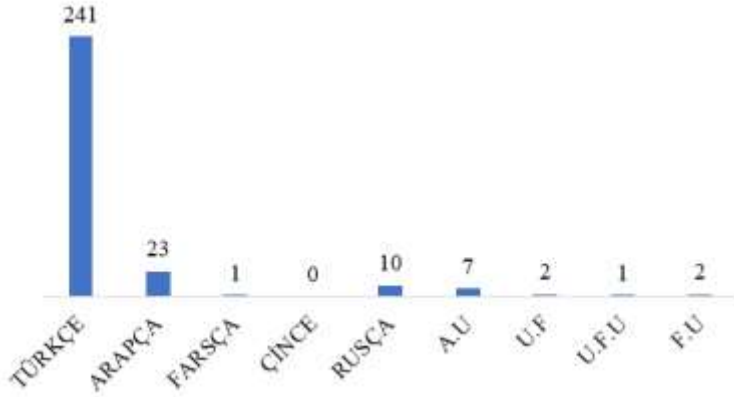
Grafik 24. È Sesi ile Başlayan Kelimeler

Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında Türkçe 241, Arapça 23, Farsça 1, Çince 0, Rusça 10, U.F 2, U.F.U 3, A.U 19, R.U 2, F.U 1, A.F 3, A.F.U 1 kelime tespit edilmiştir.

Grafik 25. T Harfi ile Başlayan Kelimeler

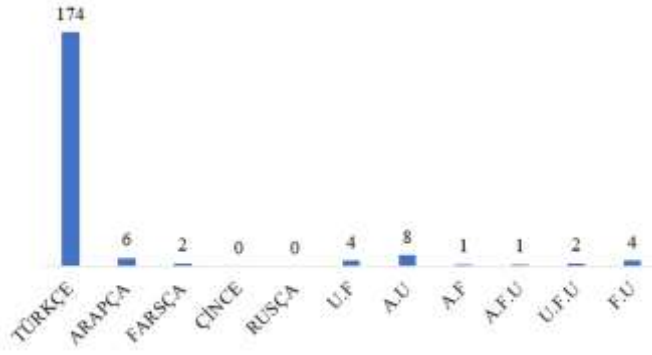
Yeni Uyğur Türkçesi söz varlığında T sesiyle Türkçe 1512, Arapça 178, Farsça 36, Çince 20, Rusça 38, A.F 30, A.U 157, F.U 39, R.U 14, U.F 30, U.F.U 11, A.F.U 13, Ç.U 7, U.A 2, F.A 2, F.A.U 1, U.Ç 1, U.Ç.U 1, Ç.F 1, Ç.F.U 1, U.A.U 3 kelime tespit edilmiştir.

Grafik 26. U Harfi ile Başlayan Kelimeler

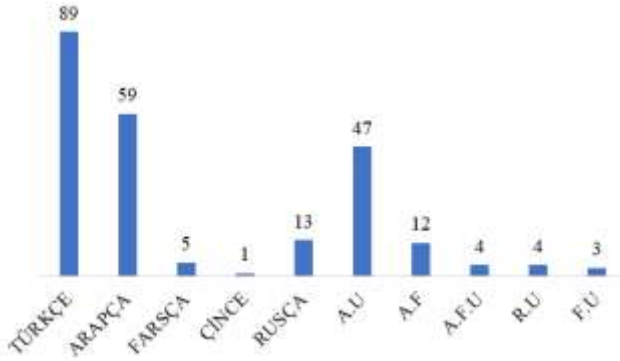
Yeni Uyğur Türkçesi söz varlığında U sesiyle başlayan Türkçe 363, Arapça 15, Farsça 5, Çince 1, Rusça 7, A.U 7, U.F 2, U.F.U 1, F.U 2 kelime tespit edilmiştir.

Yeni Uygur Türkçesi Söz Varlığında Köken Bilgisi Üzerine Bir Araştırma

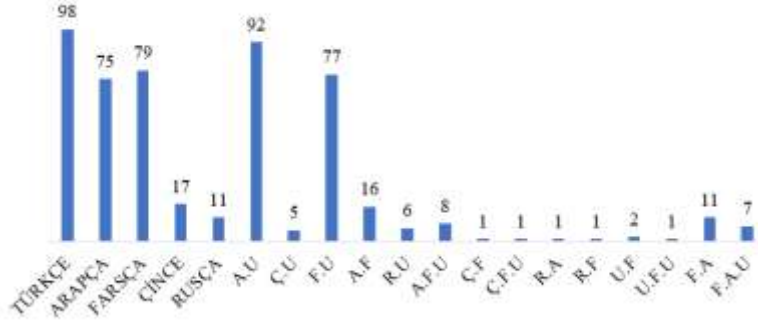
Grafik 27. Ü Harfi ile Başlayan Kelimeler

Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında Ü sesiyle başlayan Türkçe 174, Arapça 6, Farsça 2, Çince 0, Rusça 1, U.F 4, A.U 8, A.F 1, A.F.U 1, U.F.U 2, F.U 4 kelime tespit edilmiştir.

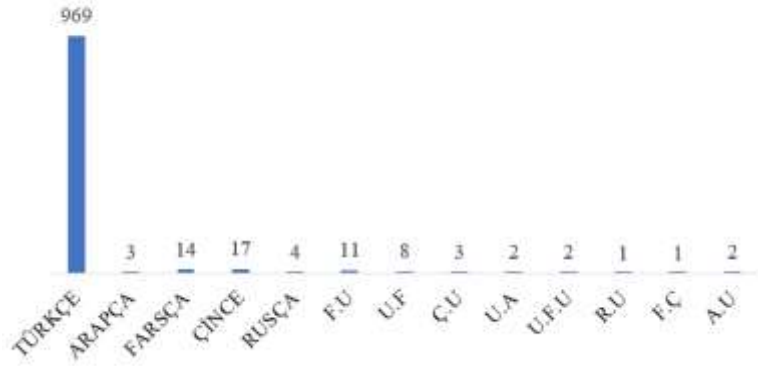
Grafik 28. V Harfi ile Başlayan Kelimeler

Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında V sesiyle başlayan Türkçe 89, Arapça 59, Farsça 5, Çince 1, Rusça 13, A.U 47, A.F 12, A.F.U 4, R.U 4, F.U 3 kelime tespit edilmiştir.

Grafik 29. X (ħ) Harfî ile Başlayan Kelimeler

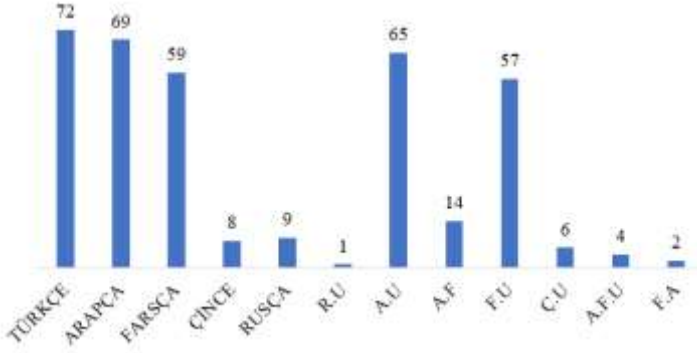
Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında X(ħ) harfiyle başlayan Türkçe 98, Arapça 75, Farsça 79, Çince 17, Rusça 11, A.U 92, Ç.U 5, F.U 77, A.F 16, R.U 6, A.F.U 8, Ç.F 1, Ç.F.U 1, R.A 1, R.F 1, U.F 2, U.F.U 1, F.A 11, F.A.U 7 kelime tespit edilmiştir.

Grafik 30. Y Harfî ile Başlayan Kelimeler

Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında Y sesiyle başlayan Türkçe 969, Arapça 3, Farsça 14, Çince 17, Rusça 4, F.U 11, U.F 8, Ç.U 3, U.A 2, U.F.U 2, R.U 1, F.Ç 1, A.U 2 kelime tespit edilmiştir.

Yeni Uygur Türkçesi Söz Varlığında Köken Bilgisi Üzerine Bir Araştırma

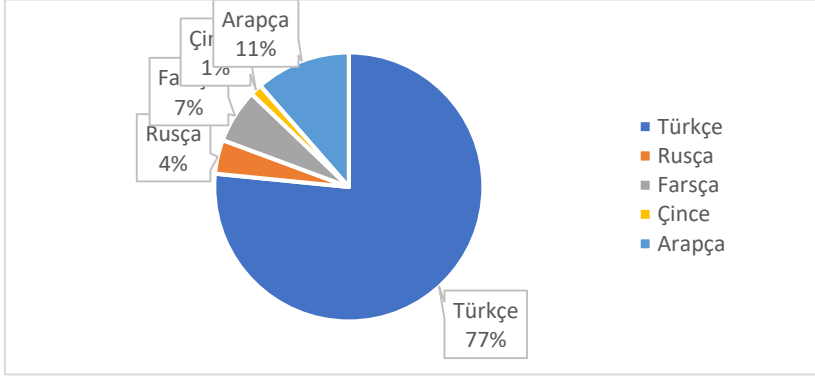
Grafik 31. Z Harfi ile Başlayan Kelimeler

Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında Z harfiyle başlayan Türkçe 72, Arapça 69, Farsça 59, Çince 8, Rusça 9, R.U 1, A.U 65, A.F 14, F.U 57, Ç.U 6, A.F.U 4, F.A 2 kelime tespit edilmiştir.

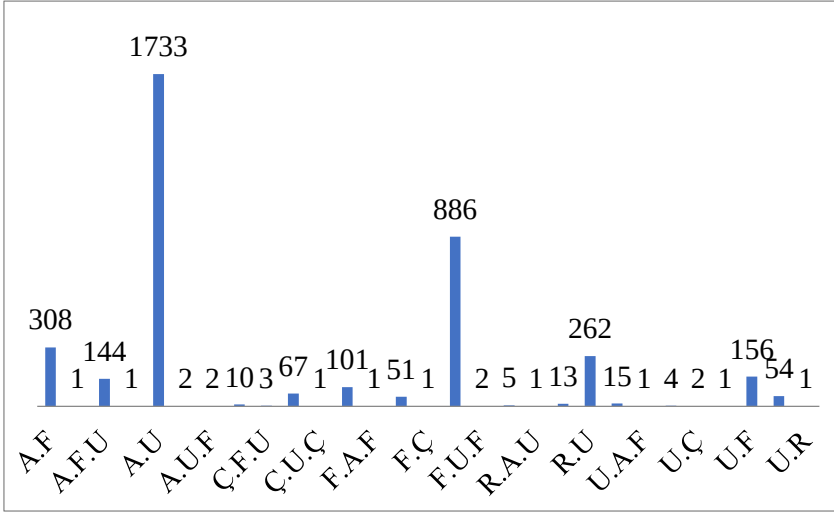
SONUÇ

Bu araştırmada kelimelerin kökenleri tespit edilirken incelenen eserdeki kelimelerde yer alan kısaltmalar esas alınmıştır. Arapça yerine A, Farsça yerine F, Uygurca yerine U, Çince yerine Ç, Rusçadan veya diğer dillerden Uygurcaya girmiş kelimeler için R sesleri kullanılmıştır. Kelimeyi oluşturan parçaların hangi dile ait olduğu da yine sesler ile belirtilmiştir. Örn. Adavetkarlık A.F.U. Arapça (adavet) -Farsça (kar)-Uygurca(lik).

Yapılan araştırma sonucunda Yeni Uygur Türkçesi söz varlığında yer alan kelimelerin %77'sinin Türkçe, %11'inin Arapça, %7'sinin Farsça, %4'ünün Rusça, %1'inin Çince olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle Yeni Uygur Türkçesi söz varlığının büyük bir kısmının Türkçe sözcüklerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte Arapça, Farsça, Rusça ve Çince'den de söz varlığına kelimeler katılmıştır.

Grafik 32. Yeni Uygur Türkçesi Söz Varlığında Yer Alan Kelimelerin Kökenlerine Göre Dağılımı

Grafik 33. Yeni Uygur Türkçesi Söz Varlığında Yer Alan Sözcüklerin Köken Olarak Dillere Göre Dağılımı

Ayrıca Yeni Uygur Türkçesi Söz varlığında yer alan sözcüklerin A.F 308, A.F.A 1, A.F.U 144, A.R 1, A.U 1733, A.U.A 2, A.U.F 2, Ç.F 10, Ç.F.U 3, Ç.U 67, Ç.U.Ç 1, F.A 101, F.A.F 1, F.A.U 51, F.Ç 1, F.U 886, F.U.F 2, R.A 5, R.A.U 1, R.F 13, R.U 262, U.A 15, U.A.F 1, U.A.U 4, U.Ç 2, U.Ç.U 1, U.F 156, U.F.U

54, U.R 1 olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle Yeni Uygur Türkçesine ait söz varlığına en çok Arapçadan kelime geçtiği görülmektedir. Yeni Uygur Türkçesine Arapçadan sonra en çok Farsça ve Rusçadan kelimeler geçtiği saptanmıştır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Arat, R. R. (1987). *Makaleler C.1*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Çağatay S. (1972). *Türk Lehçeleri Örnekleri II*. Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- Eckmann, J. (2005). *Çağatayca El Kitabı* çev. Günay Karaağaç. Akçağ.
- Emet, E. (2009). *5 Temmuz Urumçi Olayı ve Doğu Türkistan*. Grafiker Yayınları.
- Faensen, J. (1983). *Sprachen in der Udssr*. Binlio Verlag.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaşgarlı, S. M. (1992). *Modern Uygur Türkçesi Grameri*. Orkun Yayınevi.
- Kaşgarlı, R. A. (2014). Çağdaş Uygur edebiyatı ve onun geleneği. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, (3), 129-145.
- Necip, E. N. (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü* (Çev. İklil Kurban). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Osmanov, M. (1990). *Hazirqi Zaman Uyğur Tili Dialektliri*. Şıncan Yaşlar Ösmürler Neşriyatı.
- Öztopçu, K. (1993). Uygurca'nın yazı dili olarak gelişmesi ve Uygurca sözlükler. *Türk Dilleri Araştırmaları*, (3), 167-174.
- Öztürk, R. (2015). *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şirin User, H. (2015). *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*. Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Tekin T. & Ölmez M. (2003). *Türk Dilleri*. Yıldız Yayınları.
- Tekin, T. (2014). *Orhon Yazıtları* (5. bs). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Togan, Z.V. (1981). *Bugünkü Türk İli Türkistan ve Yakın Tarihi* (C.1). Enderun Kitabevi.
- Yazıcı Ersoy, H. (2007). *Yeni Uygur Türkçesi*. A.B. Ercilasun (Ed.). Türk Lehçeleri Grameri içinde (s.355-428.). Akçağ Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Aim: New Uyghur Turkish, which is accepted as a branch of Eastern Turkish in the classification of Turkish dialects, is spoken by a large Turkish population in a very wide geography today. New Uyghur Turkish, spoken by about ten million Turks in East Turkestan, has been heavily influenced by Arabic, Persian, Chinese and Russian languages, due to its history and geographical location. The New Uyghur Turkish spoken by the Uyghur Turks, one of the oldest Turkish communities living in the East Turkestan Autonomous region today, continues to exist as a continuation of Uzbek Turkish and Chagatai Turkish. New Uyghur Turkish, which is accepted as a branch of Eastern Turkish in the classification of Turkish dialects. For this reason, there are words belonging to different language elements in the vocabulary of New Uyghur Turkish. Today, New Uyghur Turkish, which is spoken by about ten million Turks in East Turkestan, has been heavily influenced by Arabic, Persian, Chinese and Russian languages due to its history and geographical location. For this reason, there are words belonging to different language elements in the vocabulary of New Uyghur Turkish. The aim of this study is to determine the origin information of the words that entered the Uyghur Turkish vocabulary through Turkish, Arabic, Persian, Chinese, Russian or Russian in the New Uyghur Turkish Dictionary. For this purpose, the work named New Uyghur Turkish Dictionary, prepared by Emir Necipovic Necip, based on the scanning method, was scanned. Findings and data obtained as a result of the scanning were evaluated in the conclusion section and the numerical data of the origin of the words were presented with graphics.

Method: Survey model, one of the quantitative research methods, was used in the research. As it is known, scanning models are research approaches that aim to describe a past or present situation as it is, and the event, individual or object that is the subject of the research is tried to be defined in its own conditions and as it is (Karasar, 2009).

Conclusion and Recommendations: As a result of the research, it has been determined that 77% of the words in the New Uyghur Turkish vocabulary are Turkish, 11% are Arabic, 7% are Persian, 4% are Russian, and 1% are Chinese. Based on these results, it is possible to say that a large part of the New Uyghur Turkish vocabulary consists of Turkish words. In addition, he added words from Arabic, Persian, Russian and Chinese languages to his vocabulary. In addition, the total number of words in the New Uyghur Turkish vocabulary are AF 308, A.F.A 1, A.F.U 144, A.R.1, A.U. 1733, A.U.A. 2, A.U.F.2, Ç.F 10, Ç.F.U 3, Ç.U 67, Ç.U. .Ç 1, F.A. 101, F.A.F.1, F.A.U .51, F.Ç .1, F.U. 886, F.U.F. 2, R.A .5, R.A.U. 1, R.F. 13, R.U. 262, U.A. 15, U.A.F. 1, U.A.U.4, U.Ç 2, It was

Yeni Uyğur Türkçesi Söz Varlığında Köken Bilgisi Üzerine Bir Araştırma

determined that U.Ç.U 1, U.F. 156, U.F.U .54, U.R .1. Based on these results, it is seen that most of the words from Arabic are included in the vocabulary of New Uyghur Turkish. It has been determined that the new Uyghur Turkish has the most words from Persian and Russian after Arabic.